

المكتبة الحيدريه، ۱۳۷۶ق؛ المنية و الامل:
قاضي عبدالجبار (م. ۴۱۵ق.)، اسكندريه، دار
المطبوعات، ۱۹۷۲م.
حميد رضا مطهري

بیعت شجره ← بیعت رضوان

بیعت عقبه اول: نخستین بیعت یتربیان

با رسول خدا ﷺ در منا به سال ۱۲ بعثت

بیعت به معنای دست به دست زدن برای
التزام به طاعت و فرماتررداری از کسی یا داد و
ستد^۱ و در اصطلاح، تعهد به پیروی بی چون و
چرا از صاحب بیعت است.^۲ عقبه به معنای راه
دشوار و سنگلاخ به سوی قله کوه و مقصود از
آن در این جا، مکانی نزدیک مکه در منطقه منا
و مکان رمی و اسپین جمره است.^۳

رسول خدا ﷺ پس از بعثت، در موسم حج
به منا می‌رفت و حاجیان را به اسلام
فرامی‌خواند.^۴ دعوت پیاپی او زمینه آشنایی
مردم یترب را با اسلام که پیوسته به مکه
آمدوشد داشتند، فراهم ساخت. بر پایه

المعرفه، ۱۳۶۵ق؛ السنن الكبرى: البيهقي
(م. ۴۵۸ق.)، بيروت، دار الفكر؛ السيرة النبويه:
ابن هشام (م. ۲۱۳/۲۱۸ق.)، به كوشش السقاء و
ديگران، بيروت، دار المعرفه؛ شرح نهج البلاغه:
ابن ابي الحديد (م. ۵۶۶ق.)، به كوشش محمد
ابوالفضل، دار احياء الكتب العربية، ۱۳۷۸ق؛
الطبقات الكبرى: ابن سعد (م. ۲۳۰ق.)، به
كوشش محمد عبدالقادر، بيروت، دار الكتب
العلميه، ۱۴۱۸ق؛ فتح الباري: ابن حجر
العسقلاني (م. ۸۵۲ق.)، بيروت، دار المعرفه؛
الكامل في التاريخ: ابن اثير (م. ۶۳۰ق.)، بيروت،
دار صادر، ۱۳۸۵ق؛ الكفاية في علم الرواية:
الخطيب البغدادي (م. ۴۶۳ق.)، به كوشش احمد
عمر، بيروت، دار الكتاب العربي، ۱۴۰۵ق؛ لسان
العرب: ابن منظور (م. ۷۱۱ق.)، قم، ادب الحوزه،
۱۴۰۵ق؛ مجمع البيان: الطبرسي (م. ۵۴۸ق.)،
به كوشش گروهی از علما، بيروت، اعلمی،
۱۴۱۵ق؛ المحبّر: ابن حبيب (م. ۲۴۵ق.)، به
كوشش ايلزه ليختن شتيتير، بيروت، دار الأفاق
الجديده؛ مسند احمد: احمد بن حنبل
(م. ۲۴۱ق.)، بيروت، دار صادر؛ مسند الشافعي:
الشافعي (م. ۲۰۴ق.)، بيروت، دار الكتب العلميه؛
المصنّف: ابن ابي شيبه (م. ۲۳۵ق.)، به كوشش
سعید محمد، دار الفكر، ۱۴۰۹ق؛ المعارف: ابن
قتيبه (م. ۲۷۶ق.)، به كوشش ثروت عكاشه، قم،
الرضي، ۱۳۷۳ش؛ معرفة الثقات: العجلي
(م. ۲۶۱ق.)، مدينه، مكتبة الدار، ۱۴۰۵ق؛
المغازي: الواقدي (م. ۲۰۷ق.)، به كوشش
مارسدن جونسن، بيروت، اعلمی، ۱۴۰۹ق؛
المفصل: جواد علي، دار الساقی، ۱۴۲۴ق؛ الملل
و النحل: الشهرستاني (م. ۵۴۸ق.)، به كوشش
سید كيلانی، بيروت، دار المعرفه، ۱۳۹۵ق؛
مناقب آل ابي طالب: ابن شهر آشوب (م. ۵۸۸ق.)،
به كوشش گروهی از اساتيد نجف، نجف،

۱. العين، ج ۲، ص ۲۶۵؛ لسان العرب، ج ۸، ص ۲۶؛ تاج العروس،

ج ۱۱، ص ۲۵، «بيع».

۲. النهايه، ج ۱، ص ۱۷۴، «بيع».

۳. معجم البلدان، ج ۴، ص ۱۳۴.

۴. انساب الاشراف، ج ۱، ص ۲۷۵؛ الطبقات، ج ۱، ص ۲۷۰.

گزارش ابن اسحق، به سال یازدهم بعثت در ایام حج^۱ هنگامی که رسول خدا ﷺ در منا مشغول دعوت قبایل بود، با شش^۲ یا هشت تن^۳ از خزرجیان یثرب که برای جلب حمایت قریش در برابر رقبای اوسی خود به مکه آمده بودند، دیدار کرد و آن‌ها را با تلاوت قرآن به اسلام فراخواند. آن‌ها با توجه به آگاهی‌های اجمالی که از طریق بشارت‌های یهود به بعثت پیامبر داشتند، به راحتی اسلام را پذیرفتند.^۴ منابع از این افراد با اختلاف بسیار یاد کرده‌اند. اسعد بن زراره^{*}، عوف بن حارث^{*}، رافع بن مالک، قطبة بن عامر، عقبه بن عامر، و جابر بن عبدالله^{*} از آن جمله هستند. برخی این دیدار با رسول خدا ﷺ را به اشتباه بیعت اول عقبه دانسته^۵ و بیعت‌های عقبه را به سه بیعت افزایش داده‌اند؛ اسلام آوردن این شمار از خزرجیان به سال ۱۱ بعثت، زمینه آشنایی بیشتر یثربیان را با دین جدید فراهم آورد؛ به گونه‌ای که به سال ۱۲ بعثت، ۱۰ تن از خزرجیان و دو تن از اوسیان پس از دیدار با پیامبر ﷺ در عقبه، با او بر حمایت از اسلام پیمان بستند. این پیمان به بیعت اول عقبه مشهور شد. از آن جا که در

این پیمان از حمایت‌های یثربیان از پیامبر در جنگ‌ها یاد نشد، به «بیعة النساء» نیز شهرت یافت.^۶ برخی بر آنند که به سبب مشابهت مضامین بیعت اول عقبه به بیعت با زنان، آن را «بیعت نساء» گفتند. ذهبی حضور عفرآ دختر عبید بن ثعلبه را در جمع بیعت کنندگان، علت این نام‌گذاری دانسته است؛^۷ اما بیعت النساء پس از فتح مکه صورت پذیرفت.^۸ جز جابر بن عبدالله، دیگر افراد از آن شش تن که به سال یازدهم اسلام آوردند، در پیمان اول عقبه حضور داشتند.^۹ حاضران در این بیعت، عبارت بودند از: اسعد بن زراره^{۱۱}، عوف بن حارث، رافع بن مالک، قطبة بن عامر، عقبه بن عامر، معاذ بن حارث، عبادة بن صامت، ذکوان بن عبد قیس^{*}، یزید بن ثعلبه، عباس بن عباده از خزرج، و ابوالهیشم بن تیهان و عویم بن ساعده از اوس.^{۱۲}

رسول خدا ﷺ در این بیعت، از مسلمانان یثرب به شرط پایبندی بر پرهیز از شش چیز، بیعت گرفت: شرك، زنا، تهمت، دزدی، قتل

۷. الطبقات، ج ۱، ص ۲۲۰؛ المصنف، ج ۶، ص ۶؛ جامع البیان، ج ۴، ص ۴۸.

۸. تاریخ الاسلام، ج ۱، ص ۹۵.

۹. امتاع الاسماع، ج ۱، ص ۳۹۸.

۱۰. الطبقات، ج ۱، ص ۲۱۹.

۱۱. السیرة النبویه، ج ۲، ص ۲۹۳؛ انساب الاشراف، ج ۱، ص ۲۷۵؛

الثقات، ج ۱، ص ۹۴.

۱۲. اسد الغابه، ج ۶، ص ۳۱۷.

۱. السیرة النبویه، ج ۲، ص ۲۹۱-۲۹۲.

۲. الطبقات، ج ۱، ص ۲۷۰.

۳. الدرر، ص ۷۶؛ دلائل النبوه، ج ۲، ص ۴۲۰.

۴. السیرة النبویه، ج ۲، ص ۲۹۲.

۵. الطبقات، ج ۱، ص ۲۱۹؛ اسد الغابه، ج ۶، ص ۳۱۷.

۶. الدرر، ص ۷۰؛ المناقب، ج ۱، ص ۲۲۴؛ اسد الغابه، ج ۱، ص ۲۰۵.

طی قرن‌ها از مساجد مورد توجه مسلمانان بوده است؛ کردی گوید: مسجد البیعه در سمت چپ کسی قرار دارد که به منا می‌رود و میان آن و عقبه فاصله‌ای اندک است و مکان آن به شعب البیعه و شعب الانصار شهرت دارد.^۷ یکی از محققان که از نزدیک این مسجد را دیده، مساحت آن را در واپسین بازسازی ۳۷۵ متر مربع دانسته و آن را بدون سقف خوانده و گفته است: این مسجد به همان شکل تا سال ۱۴۲۳ق. باقی بود.^۸

◀ منابع

آثار اسلامی مکه و مدینه: رسول جعفریان، قم، مشعر، ۱۳۸۶ش؛ **اتحاف الوری**: عمر بن محمد فهد (م. ۸۸۵ق.)، به کوشش فهیم محمد، مکه، دار المدنی، ۱۴۰۴ق؛ **اسد الغابه**: ابن اثیر (م. ۶۳۰ق.)، به کوشش علی معوض و عادل عبدال موجود، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق؛ **امتاع الاسماع**: المقریزی (م. ۸۴۵ق.)، به کوشش محمد عبدالحمید، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۰ق؛ **انساب الاشراف**: البلاذری (م. ۲۷۹ق.)، به کوشش زکار و زرکلی، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۷ق؛ **تاج العروس**: الزبیدی (م. ۱۲۰۵ق.)، به کوشش علی شیری، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۴ق؛ **تاریخ الاسلام و وفيات المشاهیر**: الذهبی (م. ۷۴۸ق.)، به کوشش عمر عبدالسلام، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۴۱۰ق؛ **التاریخ القویم**: محمد طاهر

فرزندان، و نافرمانی رسول خدا ﷺ. نتیجه وفاداری به این پیمان، ورود به بهشت شمرده شد و عاقبت پایبند نبودن به آن، بر عهده خداوند دانسته شد که اگر بخواهد، کیفر می‌دهد یا می‌آمرزد.^۱ شوکانی، اقرار به رسالت پیامبر، امر به معروف، نهی از منکر و ستیز نکردن درباره جانشینی پیامبر را نیز به آن شروط افزوده است.^۲ پس از این پیمان، رسول خدا ﷺ بیعت کنندگان را در صورت وفاداری به پیمان، به بهشت بشارت داد.^۳

یثربیان پس از بازگشت به مدینه، در نامه‌ای از رسول خدا خواستند تا فردی را برای آموزش قرآن به یثرب بفرستد. پیامبر مُصعب بن عمیر را که جوانی خوش سیما و آشنا به قرآن بود، به یثرب فرستاد و به او فرمان داد تا ضمن دعوت مردم آن دیار، به آن‌ها قرآن بیاموزد و با آن‌ها نماز بگزارد.^۴

◀ مسجد البیعه: مسلمانان در مکان بیعت

عقبه مسجدی ساختند که بعدها به مسجد بیعت* مشهور شد. این مسجد به سال ۱۴۴ق. به دست منصور عباسی^۵ و به سال ۶۲۹ق. به دست مستنصر بالله بازسازی یا تعمیر شد^۶ و

۱. سبل الهدی، ج ۳، ص ۱۹۳.

۲. فتح القدر، ج ۲، ص ۴۰۹.

۳. السیره النبویه، ج ۲، ص ۲۹۵؛ مسند احمد، ج ۵، ص ۳۱۳.

۴. الطبقات، ج ۱، ص ۲۲۰؛ تاریخ الاسلام، ج ۱، ص ۲۹۳.

۵. اتحاف الوری، ج ۲، ص ۱۸۰.

۶. اتحاف الوری، ج ۳، ص ۳۸.

۷. التاریخ القویم، ج ۵، ص ۳۰۹.

۸. آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۱۴۲-۱۴۳.

الکردی، به کوشش ابن دهیش، بیروت، دار خضر، ۱۴۲۰ق؛ الثقات: ابن حبان (م. ۳۵۴ق.)، الکتب الثقافیة، ۱۳۹۳ق؛ جامع البیان: الطبری (م. ۳۱۰ق.)، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۱۲ق؛ الدرر فی اختصار المغازی و السیر: ابن عبدالبر (م. ۴۶۳ق.)، به کوشش شوقی ضیف، قاهره، دار المعارف، ۱۴۰۳ق؛ دلائل النبوه: البیهقی (م. ۴۵۸ق.)، به کوشش عبدالمعطی، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۰۵ق؛ سبل الهدی: محمد بن یوسف الصالحی (م. ۹۴۲ق.)، به کوشش عادل احمد و علی محمد، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۴ق؛ السیره النبویه: ابن هشام (م. ۲۱۸/۲۱۳ق.)، به کوشش محمد محیی الدین، مصر، مکتبه محمد علی صبیح و اولاده، ۱۳۸۳ق؛ الطبقات الکبری: ابن سعد (م. ۲۳۰ق.)، بیروت، دار صادر؛ العین: خلیل (م. ۱۷۵ق.)، به کوشش المخزومی و السامرائی، دار الهجره، ۱۴۰۹ق؛ فتح القدر: الشوکانی (م. ۱۲۵۰ق.)، بیروت، دار المعرفه؛ لسان العرب: ابن منظور (م. ۷۱۱ق.)، قم، ادب الحوزه، ۱۴۰۵ق؛ مسند احمد: احمد بن حنبل (م. ۲۴۱ق.)، بیروت، دار صادر؛ المصنّف: ابن ابی شیبہ (م. ۲۲۵ق.)، به کوشش سعید محمد، دار الفکر، ۱۴۰۹ق؛ معجم البلدان: یاقوت الحموی (م. ۶۲۶ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۹۹۵م؛ مناقب آل ابی طالب: ابن شهر آشوب (م. ۵۸۸ق.)، به کوشش البقاعی، بیروت، دار الاضواء، ۱۴۱۲ق؛ النهایه: مبارک ابن اثیر (م. ۶۰۶ق.)، به کوشش الزاوی و الطناحی، قم، اسماعیلیان، ۱۳۶۷ش.

رمضان محمدی

بیعت عقبه دوم: دومین پیمان یثربیان با

پیامبر ﷺ در عقبه منا به سال ۱۳ بعثت

پس از بیعت عقبه اول (۱۲ بعثت) و اعزام مصعب بن عمیر* برای تبلیغ اسلام در یثرب، به سال سیزدهم بعثت برخی یثربیان مسلمان همراه حدود ۵۰۰ تن از مشرکان، برای شرکت در مراسم حج راهی مکه شدند. مسلمانان که شمار آنها را ۹۰، ۷۰ یا ۷۵ تن (سه زن و ۷۲ مرد)^۳ یاد کرده‌اند، بر پایه قرار پیشین با گذشتن پاسی از شب، دور از دید مشرکان کنار جمره عقبه با رسول خدا ﷺ دیدار کردند.^۴

در این دیدار، نخست عباس بن عبدالمطلب که مسلمان نبود، از آن جا که می‌خواست کار پیامبر ﷺ را استحکام بخشد، ضمن آگاه ساختن یثربیان از جایگاه رسول خدا میان مردم خویش، به آنها یادآور شد که او قصد هجرت به شهر آنها را دارد. از این رو، اگر توان حمایت از او را ندارند، وی را به حال خود رها سازند.^۵ پس از سخنان عباس، براء بن معرور یثربیان را راستگویان و وفادارانی خواند

۱. انساب الاشراف، ج ۹، ص ۴۰۷؛ الصحيح من سیره النبی، ج ۳، ص ۳۱۲.

۲. المنتظم، ج ۳، ص ۳۹-۴۲.

۳. السیره النبویه، ج ۱، ص ۴۵۴؛ الکامل، ج ۱، ص ۹۸.

۴. صحیح ابن حبان، ج ۱۴، ص ۱۷۳.

۵. السیره النبویه، ج ۱، ص ۴۴۱؛ الکامل، ج ۲، ص ۹۸.